

بررسی وضعیت کتابهای هنر

منتشر شده در طول برنامه پنجساله دوم توسعه

(۱۳۷۳ - ۱۳۷۷)

سعادت احمدزاده*

چکیده:

هدف در این بررسی، مطالعه چگونگی نشر کتب فارسی رشته هنر میباشد که در طول برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران (شامل سالهای ۱۳۷۳ تا پایان سال ۱۳۷۷) منتشر شده‌اند. تعداد کتابها، گرایش موضوعی، مؤلفین و مترجمین زن و مرد، نسبت تألیف و ترجمه، نوبت چاپ، تیراژ و سهم ناشرین دانشگاهی در تألیف کتابهای این حوزه از نکات مورد توجه این مقاله است.

کلید واژه:

مؤلف، ترجمه، ناشر، نوبت چاپ.

هدف پژوهش:

پژوهش حاضر به بررسی کتب فارسی رشته هنر که در طول برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران (۱۳۷۷ - ۱۳۷۳) منتشر شده است، می پردازد. ویژگی دوره مورد بررسی، قابلیت تبیین آن از جنبه های سیاست گذاری و برنامه ریزی در زمینه های علمی و فرهنگی کشور است. لذا بر مبنای آن می توان تصویری از عملکرد آن را در ارتباط با کتب هنری منتشر شده ارائه نمود.

در این بررسی پرسشهای زیر مطرح شده است:

۱. کتب منتشر شده فارسی در زمینه هنر در دوره مورد بررسی چه تعداد بوده است؟
۲. پراکندگی موضوعی کتابهای منتشر شده چگونه است؟
۳. چه تعداد از کتابهای منتشر شده تألیف و چه تعداد ترجمه بوده است؟
۴. کتابهای تألیف و ترجمه شده توسط زنان، مردان و تنالگان چه تعداد می باشد؟
۵. کتابهای منتشر شده از لحاظ نوبت چاپ و تیراژ دارای چه وضعیتی است؟
۶. چه تعداد از کتب منتشر شده توسط ناشر دانشگاهی بوده است و چه تعداد توسط دیگر ناشرین منتشر شده است؟

شیوه گردآوری اطلاعات:

اطلاعات بررسی حاضر با استفاده از کتاب «کتابنامه فهرست موضوعی کتابهای منتشر شده»^(۱) و بخش معرفی کتب ماه در نشریه «نمایه»^(۲) گردآوری شده است.

تجزیه و تحلیل یافته ها:

یافته های پژوهش حاضر به ترتیب پرسشهای مطرح شده در جداول قرار گرفته و به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد:

۱. تعداد کتب منتشر شده: با توجه به جدول شماره ۱ طی سالهای ۱۳۷۳ الی ۱۳۷۷ تعداد ۲۱۵۹ عنوان کتاب در موضوع هنر منتشر شده است که تعداد ۵۹۵ عنوان آن در سال ۱۳۷۷ منتشر شده است. یعنی ۲۷/۵ درصد کل کتب منتشر شده در این دوره بوده است که بالاترین رقم را نشان می دهد. روند افزایش در این دوره مشهود است بجز سال ۱۳۷۴ که تعداد کتب منتشر شده ۳۳۲ عنوان (۱۵/۴ درصد) بوده است که نسبت به سال پیش آن کاهش نشان می دهد.

جدول ۱. کتب منتشر شده

در فاصله سالهای ۱۳۷۳ - ۱۳۷۷

سال انتشار	تعداد	درصد
۱۳۷۳	۳۸۲	۱۷/۷
۱۳۷۴	۳۳۲	۱۵/۴
۱۳۷۵	۳۷۶	۱۷/۴
۱۳۷۶	۴۷۴	۲۲/۰
۱۳۷۷	۵۹۵	۲۷/۵
جمع	۲۱۵۹	۱۰۰

۲. پراکندگی موضوعی کتب: با

توجه به جدول شماره ۲ از کل ۲۱۵۹ عنوان کتب منتشر شده در طی دوره مزبور ۴۵۲ عنوان (۲۱٪) به موضوع موسیقی اختصاص یافته است که رتبه اول را به خود اختصاص داده است. در رشته تئاتر و سینما ۳۷۰ عنوان (۱۷/۱٪) رتبه دوم را به خود اختصاص داد و هنرهای دستی و صنایع دستی بافندگی ۳۵۲ عنوان (۱۶/۳٪) رتبه سوم را در بردارد. در مراحل بعدی در موضوعات معماری و شهرسازی، طراحی، طراحی صنعتی، نقاشی و عکاسی و مجسمه سازی، کلیات و هنرهای دیگر قرار دارد. موضوع طراحی صنعتی ۳ عنوان (۰/۱٪) و موضوع مجسمه سازی ۴ عنوان (۰/۲٪) و عکاسی ۵۵ عنوان (۲/۵٪) کمترین تعداد را دارند.

۳. کتب منتشر شده بر حسب تألیف

و ترجمه: طبق جدول ۳ از کل کتب

منتشر شده در این دوره ۱۳۴۸ عنوان (۶۲/۴٪) تألیف و ۸۱۱ عنوان (۳۷/۶٪) ترجمه است. که بیشترین میزان کتب منتشر شده در موضوع هنر به تألیف اختصاص دارد. براساس این جدول کتب تألیف شده در سال ۱۳۷۷ با ۲۶۷ عنوان (۲۷/۲٪) بیشترین تعداد را دارد. روند افزایش کتب تألیف شده در این دوره نسبی است. در طی دوره مورد بررسی کتب ترجمه شده کمتر از تألیف شده بوده است. و در سال ۱۳۷۵ با ۱۱۱ عنوان کتب ترجمه شده (۱۳/۷٪) و سال ۱۳۱۴ با ۱۲۳ عنوان (۱۵/۲٪) نسبت به سالهای قبل کاهش را نشان می دهد.

۴. کتابهای تألیف و ترجمه شده

توسط زنان، مردان، تنالگان: همانطور که از جدول ۴ برمی آید: از کل تعداد ۱۳۴۸ عنوان تألیف شده ۷۷ عنوان (۵/۷٪) مربوط به زنان و ۸۴۲ عنوان (۶۲/۵٪) مربوط به مردان می باشد و تعداد ۴۲۹ عنوان (۳۱/۸٪) مربوط به مؤسسات می باشد. از تعداد ۸۱۱ عنوان کتاب ترجمه شده تعداد ۱۲۶ عنوان (۱۵/۵٪) مربوط به زنان و ۶۸۵ عنوان (۸۴/۵٪) مربوط به مردان می باشد. این بررسی نشان می دهد که سهم زنان در تألیف و ترجمه کتاب در موضوع هنر بسیار کمتر از مردان است. سهم مردان در تألیف و ترجمه تقریباً یکسان است در حالیکه سهم زنان در ترجمه بیشتر از تألیف بوده است.

جدول ۲. کتب منتشرشده بر اساس موضوع

موضوع	تعداد	درصد
کلیات	۱۶۲	۷/۵
معماری و شهرسازی	۱۹۳	۹
نقاشی	۹۷	۴/۵
موسیقی	۴۵۲	۲۱
مجسمه‌سازی	۴	۰/۲
طراحی - طرحهای تزئینی	۱۹۴	۹
خط و خوشنویسی	۱۶۰	۷/۴
طراحی صنعتی	۳	۰/۱
هنرهای دستی و صنایع دستی، بافندگی	۳۵۲	۱۶/۳
تئاتر و سینما	۳۷۰	۱۷/۱
عکاسی	۵۵	۲/۵
هنرهای دیگر	۱۱۷	۵/۴
جمع	۲۱۵۹	۱۰۰

جدول ۳. کتب منتشرشده بر حسب تألیف و ترجمه

سال	تألیف		ترجمه		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۷۳	۲۱۱	۱۵/۶	۱۷۱	۲۱/۱	۳۸۲	۱۷/۷
۱۳۷۴	۲۰۹	۱۵/۵	۱۲۳	۱۵/۲	۳۳۲	۱۵/۴
۱۳۷۵	۲۶۵	۱۹/۷	۱۱۱	۱۳/۷	۳۷۶	۱۷/۴
۱۳۷۶	۲۹۶	۲۲	۱۷۸	۲۱/۹	۴۷۴	۲۲
۱۳۷۷	۳۶۷	۲۷/۲	۲۲۸	۲۸/۱	۵۹۵	۲۷/۵
جمع	۱۳۴۸	۱۰۰	۸۱۱	۱۰۰	۲۱۵۹	۱۰۰
درصد	۶۲/۴		۳۷/۶		۱۰۰	

جدول ۴. کتب تألیف و ترجمه شده بر حسب زنان و مردان و تنالگان

سال	زن		مرد		تنالگان
	تألیف	ترجمه	تألیف	ترجمه	تألیف
۱۳۷۳	۱۵	۲۳	۱۳۰	۱۴۷	۶۹
۱۳۷۴	۷	۲۰	۱۳۵	۱۰۳	۷۱
۱۳۷۵	۱۰	۱۳	۱۸۵	۹۸	۶۸
۱۳۷۶	۳۰	۳۸	۱۵۹	۱۴۰	۱۰۶
۱۳۷۷	۱۵	۳۲	۲۳۳	۱۹۶	۱۱۵
جمع	۷۷	۱۲۶	۸۴۲	۶۸۵	۴۲۹

جدول ۵. کتب منتشرشده بر اساس تیراژ: جدول ۵ نشان می‌دهد

که بالاترین تعداد کتاب در تیراژ ۲۰۰۰ تا ۳۰۰۰ منتشر شده است. سپس تیراژ ۴۰۰۰ تا ۵۰۰۰ رتبه دوم را داراست. کتابهای با تیراژ ۸۰۰۰ تا ۹۰۰۰ و ۳۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰ کمترین میزان انتشار را دارند. تعداد ۲۸ کتاب فاقد اطلاعات تیراژ چاپ بوده است.

جدول ۵. کتب منتشره بر اساس تیراژ

تیراژ	تعداد	درصد
۱-۱۰۰۰	۶۴	۳
۱۰۰۰-۲۰۰۰	۲۵۲	۱۱/۷
۲۰۰۰-۳۰۰۰	۶۴۵	۲۹/۹
۳۰۰۰-۴۰۰۰	۲۸۵	۱۲/۲
۴۰۰۰-۵۰۰۰	۵۹۲	۲۷/۴
۵۰۰۰-۶۰۰۰	۶۹	۳/۲
۶۰۰۰-۷۰۰۰	۱۸	۰/۸
۷۰۰۰-۸۰۰۰	۱۰	۰/۵
۸۰۰۰-۹۰۰۰	۱	-
۹۰۰۰-۱۰۰۰۰	۱۲۳	۵/۷
۱۰۰۰۰-۲۰۰۰۰	۴۵	۲/۱
۲۰۰۰۰-۳۰۰۰۰	۲۰	۰/۹
۳۰۰۰۰-۴۰۰۰۰	۱	-
۴۰۰۰۰-۵۰۰۰۰	۶	۰/۳
نامعلوم	۲۸	۱/۳
جمع	۲۱۵۹	۱۰۰

جدول ۶. کتب منتشر شده بر اساس نوبت چاپ: براساس

اطلاعات مندرج در جدول ۶، کتب منتشر شده در سال ۱۳۷۷ تعداد ۳۷۷ عنوان (۲۹/۷٪) برای اولین بار منتشر شده‌اند که بیشترین تعداد را دارد. در سال ۱۳۷۶ با تعداد ۳۱۶ عنوان (۲۵٪) رتبه دوم را دارد. کتب منتشر شده در این دوره افزایش یکنواختی را نشان می‌دهد. و تنها در سال ۱۳۷۴ نسبت به سال پیش کاهش ارقام مشهود است. بیشترین تعداد کتابهای چاپ مجدد نیز مربوط به سال ۱۳۷۷ با ۲۰۷ عنوان (۲۳/۷٪) می‌باشد. سالهای ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ انتشار کتب چاپ مجدد یکنواخت و یکسان بوده است. تعداد ۱۸ عنوان فاقد اطلاعات نوبت چاپ بوده است.

جدول ۶. کتب منتشره بر اساس نوبت چاپ

نوبت چاپ سال انتشار	اول		مجدد	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۷۳	۲۰۱	۱۵/۸	۱۶۶	۱۹
۱۳۷۴	۱۶۷	۱۳/۱	۱۶۶	۱۹
۱۳۷۵	۲۰۸	۱۶/۴	۱۶۵	۱۹
۱۳۷۶	۳۱۶	۲۵	۱۶۸	۱۹/۳
۱۳۷۷	۳۷۷	۲۹/۷	۲۰۷	۲۳/۷
جمع	۱۲۶۹	۱۰۰	۸۷۲	۱۰۰

۷. کتب منتشر شده بر اساس ناشر دانشگاهی و دیگر ناشرین: طبق جدول ۷، ۲/۶ درصد ناشر دانشگاهی در انتشار کتب مربوط به رشته هنر فعالیت داشته است و ۹۷/۴ درصد ناشرین غیر دانشگاهی در انتشار این کتب فعالیت داشته‌اند که قسمت اعظم انتشار کتب را دربر دارد.

جدول ۷. کتب منتشر شده براساس ناشر دانشگاهی و دیگر ناشرین در فاصله سالهای ۱۳۷۷ - ۱۳۷۳

سال	ناشر دانشگاهی	دیگر ناشرین
۱۳۷۳	۱۰	۳۷۲
۱۳۷۴	۱۲	۳۲۰
۱۳۷۵	۱۵	۳۶۱
۱۳۷۶	۱۵	۴۵۹
جمع	۵۷	۲۱۰۲
درصد	۲/۶	۹۷/۴

نتیجه گیری و پیشنهاد:

نتایج حاصل از بررسی حاضر و تحلیل یافته‌های بدست آمده با توجه به هدف بررسی و مسائل مطرح شده نشان میدهد که وضعیت کتب منتشر شده در رشته هنر در طول برنامه پنجساله دوم بشرح زیر بوده است:

- تولید کتابهای رشته هنر در دوره مورد بررسی (۱۳۷۳ - ۱۳۷۷) تعداد ۲۱۵۹ عنوان بوده است.
- از میان کتابهای منتشر شده رشته هنر ۲۱٪ به موضوع موسیقی اختصاص یافته که بالاترین مرتبه را دارد. در موضوع تأثر و سینما ۱۷/۱٪ در مرتبه دوم قرار می‌گیرد. موضوع مجسمه‌سازی و طراحی صنعتی کمترین تعداد را دارند.
- کتابهای تولید شده تألیفی این رشته ۶۲/۴٪ و کتب ترجمه شده ۳۷/۶٪ بوده است. آثار تألیفی بیش از ۱/۵ برابر آثار ترجمه شده می‌باشد.

• بیشترین سهم عناوین یعنی ۲۹/۹٪ کتابهای منتشر شده در طول دوره مورد بررسی تیراژی بین ۲۰۰۰ تا

۳۰۰۰ داشته‌اند و ۲۷/۴٪ کتابهای منتشر شده تیراژی بین ۴۰۰۰ تا ۵۰۰۰ را دارند. تعداد تیراژ بالاتر از ۳۰۰۰۰ بسیار اندک است و سهم ناچیزی را بخود اختصاص می‌دهد. همچنین تعداد ۲۸ عنوان از کتابهای منتشر شده فاقد اطلاعات مربوط به تیراژ می‌باشد.

• کتابهای تولید شده چاپ اول در سال ۱۳۷۳، (۱۵/۸٪) و در سال ۱۳۷۷، (۲۹/۷٪) می‌باشد که روندی رو به رشد داشته است.

• کتابهای چاپ مجدد در سال ۱۳۷۳، (۱۹٪) و در سال ۱۳۷۷، (۲۳/۷٪) نیز سیر صعودی را داشته است.

• کتابهای تألیف شده توسط مردان (۶۲/۵٪) و توسط زنان (۵/۷٪) بوده است. کتابهای ترجمه شده توسط مردان (۸۴/۵٪) و توسط زنان (۱۵/۵٪) می‌باشد.

سهم مردان در تألیف و ترجمه تقریباً یکسان است. کتابهای تألیف شده توسط سازمانها (۳۱/۸٪) بوده است. میزان شرکت مردان در تألیف و ترجمه بسیار بیشتر از زنان است. سهم زنان در ترجمه آثار نسبت به عناوین تألیفی بیشتر از ۱/۵ برابر است.

• کتب منتشر شده توسط ناشرین دانشگاهی ۵۷ عنوان (۲/۶٪) بوده است. و تعداد ۲۱۰۲ عنوان (۹۷/۴٪) توسط دیگر ناشرین منتشر شده است.

براساس یافته‌های پیشین لازم است نکاتی مورد توجه قرار گیرد:

- توجه به کلیه موضوعات رشته هنر و تلاش بیشتر در جهت ارتقای کمی کتب فارسی هنر.
- فعالیت بیشتر زنان در تألیف کتب رشته هنر.
- فعالیت بیشتر ناشران دانشگاهی در انتشار کتب مربوط به این رشته.

پی‌نوشتها:

۱. اداره کلی مطبوعات و نشریات وزارت ارشاد اسلامی،

کتابنامه: فهرست کتب منتشره به تفکیک موضوع (تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل انتشارات، سالهای ۱۳۷۷-۱۳۷۳).

۲. نمایه، مندرجات نشریات علمی و فرهنگی (تهران: هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی).